

Новаківська Людмила – доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх викладання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: nlb-48@ukr.net

Novakivska Liudmyla – assistant professor of Ukrainian literature and methods of teaching of Uman State Pedagogical University Named after Pavlo Tychna, e-mail: nlb-48@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Новаківська Л. Лекційний метод викладання літератури в середині ХІХ – на початку ХХ століття / Людмила Новаківська // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 143–149.

Cite this article as:

Novakivska L. The Lecture Method of Teaching Literature in the Middle of the XIX – Early XX Century, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 143–149.

УДК 371.13+159.932.2

АЛЛА ПРУС,
асистент

(Україна, Кременець, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка)

ALLA PRUS,
teaching assistant

(Ukraine, Kremenets, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets)

Категорійний аналіз понять «самореалізація» та «професійна самореалізація»

The Categorical Analysis of the Concepts «Self-Realization» and «Professional Self-Realization»

У статті представлені результати дослідження категорій «самореалізація» та «професійна самореалізація». На основі огляду психолого-педагогічних джерел та узагальнення різноманітних підходів у змістовому розгляді було уточнено аналізовані поняття. Сформульовано визначення понять «самореалізація» та «професійна самореалізація», які, на нашу думку, характеризують їх основні поняття. Вони також найбільш точно відповідають напряму нашого дослідження. Було визначено перспективи подальших досліджень, такі як: дослідження рівнів розвитку професійної самореалізації майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; обґрунтування структурно-динамічної моделі формування професійної самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва на основі визначених понять та ін.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, категорійний аналіз понять, професійна самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, процес розвитку, спонукально-мотиваційні сутнісні сили людини, творча діяльність, співтворчість.

The article presents the results of a study of the categories of «self-realization» and «professional self-realization». Based on the review of psychological and pedagogical sources and summarize various approaches to semantic consideration it clarified analyzed concepts. Such definitions as «self-actualization» and «professional self-realization», were formulated, which, in our opinion, characterize their basic concepts. They also most closely correspond the directions of our research. Using the method of content analysis were analyzed some concepts in 46 scientific sources (abstracts, monographs, articles in national and international professional journals, etc.). Special attention was paid to the works of recent years. The study identified a variety of approaches in substantial consideration of the analyzed concepts. Logical-system analysis allowed to identify the conception of «self-realization» and «professional self-realization» in scientific sources and based on that made a categorical analysis of the concepts which are studying. It were identified some prospects of further research such as, the study of the levels of development of professional self-realization of future teachers of fine arts; substantiation of the structural-dynamic model of formation of professional self-realization of future teachers of fine art based on certain concepts etc.

Key words: self-realization, professional self-realization, categorical analysis of the concept of professional self-realization of the future teacher of fine arts, development, incentive-essential motivational forces of human, creative activity, co-creation.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток процесів самореалізації людини активно відбувається у професійній підготовці. Сьогодення вимагає від молодого фахівця активності, вміння актуалізувати професійні та комунікативні здібності, реалізації себе як особистості й фахівця з перших днів професійної діяльності. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. орієнтує на підготовку до професійної діяльності в умовах інноваційного розвитку суспільства, виховання покоління фахівців, конкурентоздатних і мобільних на ринку праці, здатних робити особистісний духовно-світоглядний вибір, здобувати необхідні компетентності для навчання упродовж життя.

Підґрунтям для вирішення цих завдань є «Національна доктрина розвитку освіти України» (2001), Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.), Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2004 р.) Закони України «Про вищу освіту» (2015), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр».

Аналіз досліджень і публікацій... У вітчизняній науці ідеї самореалізації першими почали розробляти персонологи при розгляді питань рушійних сил та чинників розвитку мотиваційної та ціннісно-сислової сфер особистості, проблем активності та життєтворчості, самосвідомості та ін. У цьому контексті біля витоків проблеми самореалізації стоять дослідники психології особистості Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, П. Р. Чамата та ін.

Самореалізація особистості як соціальне явище постійно змінюється під впливом нових об'єктивних і суб'єктивних чинників, набуває нових характеристик, якостей, функцій, розкриття яких є предметом наукових пошуків у філософському, психологічному та педагогічному аспектах (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Божович, Л. Б. Коган, Д. О. Леонт'єв, П. А. М'ясоїд, І. П. Маноха, Л. М. Мітіна, Т. М. Недашківська, С. Л. Рубінштейн, Л. В. Сохань, В. В. Тихонович та ін.).

Водночас, не зважаючи на значну кількість наукових праць з означеної проблеми, в яких розглядаються різноманітні аспекти самореалізації та професійної самореалізації фахівців різних напрямів підготовки: З. Ю. Крижановська (фахівців дошкільних закладів), І. В. Лебедик (майбутніх учителів іноземних мов), В. М. Мазін (майбутнього вчителя фізичного виховання), Л. С. Рибалко (професійно-педагогічна самореалізація майбутнього вчителя), Н. А. Сегеда (майбутнього вчителя музики та ін.), низка питань, пов'язаних з підготовкою майбутніх вчителів образотворчого мистецтва до професійної самореалізації, залишається не вивченою.

Формулювання цілей статті... Оскільки питання самореалізації та професійної самореалізації досліджувалося зарубіжними та вітчизняними вченими, то доцільно результати їх наукових розвідок взяти за основу та продовжити розроблення теми в аспекті, що раніше не вивчався. Для виділення категорійних ознак зазначеного поняття ми застосували метод контент-аналізу. Основою проведення нашого дослідження є чітке окреслення певного комплексу категорій і понять, що зумовлюють його теоретичне обґрунтування та впровадження в практичну діяльність вищого навчального закладу. Визначений аспект і став метою нашого наукового пошуку.

Відповідно до мети статті ми виділили основні завдання:

- 1.Провести метод контент-аналізу.
- 2.Здійснити теоретичне обґрунтування результатів, отриманих за допомогою проведеного методу контент-аналізу
- 3.Сформулювати визначення понять «самореалізація» та «професійна самореалізація» за допомогою категорійного аналізу.

Виклад основного матеріалу... Відповідно до вимог названого методу була виділена цілісна системоутворююча одиниця аналізу, за яку приймалися певні частини тексту, що містили судження авторів про поняття «самореалізація» та «професійна самореалізація» як предмет дослідження. Аналізу підлягало судження з вираженими предикативними групами, які несуть конкретне змістове навантаження. При цьому в деяких випадках у самій змістовій одиниці виділялись окремі слова, які мали певне значення й займали суттєве місце на даному етапі дослідження. Відзначені найпростіші одиниці класифікувалися, а далі підраховувалась частота їх виявлення.

За допомогою методу контент-аналізу було проаналізовано визначення «самореалізації» та «професійної самореалізації» в 46 наукових джерелах (автореферати, дисертації, а також монографії, статті вітчизняних та зарубіжних фахових видань, тлумачні словники), особлива увага приділялась науковим роботам останніх років. Усього було виділено 130 найпростіших змістових елементів. Подальший розгляд вихідних джерел дав можливість виокремити 24 стійкі ознаки обраних категорій (таб. 1, таб. 2).

Дослідження виявило різноманітність підходів у змістовому розгляді аналізованого поняття та довело складність його утворення. Логіко-системний аналіз дозволив виокремити термін «самореалізація», яке вперше було наведено в «Словнику з філософії та психології», виданому в

1902 р. у Лондоні: «Самореалізація – здійснення можливостей розвитку Я». У словнику «A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms of usage» – самореалізація трактується як здійснення можливостей розвитку, відповідно доктрині згідно з якою найвищим кінцевим результатом розвитку людини є її самореалізація або самоздійснення [4, с. 345]. Oxford English dictionary подає досліджуване поняття як реалізацію власних зусиль людини, можливостей розвитку «Я» [5, с. 546].

У Філософському енциклопедичному словнику самореалізацію трактовано як процес покладання-здійснення людиною свого «Я» у світі. Самореалізація передбачає найоптимальнішу для конкретної людини взаємодію сутнісних сил, розгортання яких є мірилом людинотворчого потенціалу конкретно-історичних типів соціуму й культури. Вона невіддільна від усвідомлення людиною самої себе, хоча й не вичерпується останнім, містить неусвідомлене [1, с. 12].

Спроби сформулювати поняття «самореалізація» вченими здійснювалися в різних галузях наук. Існує велика кількість визначень категорії, що розглядається. Цей факт свідчить, що феномен самореалізації є явищем багатограним, якості якого в певних конкретних ситуаціях виявляються по-різному.

Таблиця 1

Класифікатор дослідження (поняття самореалізація)

Робочі визначення самореалізації	Категорійні ознаки самореалізації	Кількість авторів	%
Самореалізація це –	Що?		
	Процес	22	48,8%
	Потреба	5	11,1%
	Розвиток	5	11,1%
	Результат	2	4,4%
	Діяльність	2	4,4%
	Прагнення	2	4,4%
Самореалізація це – процес.....	Який?		
	Розгортання та зростання (розкриття й використання)	11	47,8%
	Самопізнання і самознаходження, усвідомлення	4	17,4%
	Реалізує	2	8,7%
Самореалізація це – процес розгортання та зростання (розкриття й використання)	Чого?		
	Потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини	7	38,9%
	Актуалізованих можливостей	3	16,7%
	Власного творчого потенціалу, спрямований на саморозвиток особистості	2	11,1%
	Індивідуального потенціалу	2	11,1%
	Провідних пізнавально-творчих якостей особистості – мотиваційних, операційних, діагностичних	2	11,1%
Самореалізація це – процес розгортання та зростання (розкриття й використання) потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини	Яких?		
	Її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, мотивів, життєвих цінностей	5	45,4%
	Самоствердження власного «Я»	2	18,1%

З'ясовано, що переважна більшість науковців трактують самореалізацію, як «процес» (48,8%) (М. Г. Ватковська, Т. П. Вівчарик, Ж. В. Воронцова, Г. Б. Гандзілевська, Н. В. Громова, В. А. Гупаловська, А. В. Зайцева, В. В. Зарицька, Н. Г. Каньоса, А. В. Ковальова, О. В. Коломієць, Н. О. Комісаренко, Л. С. Левченко, Л. В. Мова, Г. О. Нестеренко, В. В. Радул, М. А. Садова, Н. А. Сегеда, В. Б. Тюска, І. О. Тяллева).

Самореалізація – це, на думку 47,8% авторів, процес (Який?) «розгортання та зростання «розкриття й використання» (К. А. Альбуханова-Славская, М. Г. Ватковська, Ж. В. Воронцова, А. В. Зайцева, Н. Г. Каньоса, А. В. Ковальова, О. В. Коломієць, Л. А. Коростылева, Л. С. Левченко, Л. С. Рибалко, М. А. Садова та ін.).

Частка науковців (38,9%) вважають, що самореалізація це – процес розгортання та зростання (розкриття й використання) (Чого?) «потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини» (Ж. В. Воронцова, А. В. Ковальова, Н. О. Комісаренко, Л. А. Коростылева, Г. О. Нестеренко та ін.) та процес розгортання та зростання (розкриття й використання) потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини (Яких?) її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, мотивів, життєвих цінностей (45,4%) (Н. О. Комісаренко, Л. А. Коростылева, Л. С. Левченко, В. М. Мазін, С. Ю. Петрусенко та ін.).

Результати здійсненого контент-аналізу дозволяють сформулювати наступне визначення самореалізації – процес розгортання та зростання (розкриття й використання) потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини, її задумів, творчих здібностей, умінь, потреб, життєвих цінностей.

Проведений категорійний аналіз поняття «професійна самореалізація» показав наступні результати: 21,4% авторів вважають, що професійна самореалізація – це (Що?) «розвиток» (О. І. Артемова, І. В. Лебедик, Л. М. Мітіна та ін.), ще три дослідники (21,4%) визначають професійну самореалізацію як «процес» (В. А. Гупаловська, Н. Г. Каньоса, В. В. Радул).

Професійна самореалізація – це процес розвитку, на думку 41,7% авторів (Чого?), «професійної майстерності» (К. А. Альбуханова-Славская, М. Г. Ватковська, Ж. В. Воронцова, А. В. Зайцева, Н. Г. Каньоса, А. В. Ковальова, О. В. Коломієць, Л. А. Коростылева, Л. С. Левченко, Л. С. Рибалко, М. А. Садова та ін.) та власної сутності, так вважають ще 41,7% авторів: В. А. Гупаловська, З. Ю. Крижановська, Л. М. Мітіна, Л. С. Рибалко, Н. В. Савицька та ін.

Професійна самореалізація це – процес розвитку власної сутності та професійної майстерності на думку 62,5% авторів (Якої?) «реалізації потенціалу з його опредметненням у професійній діяльності»: В. А. Гупаловська, З. Ю. Крижановська, І. В. Лебедик, Н. А. Сегеда, Н. Є. Тимошенко та ін.

Таблиця 2

Класифікатор дослідження (поняття професійна самореалізація)

Робочі визначення самореалізації	Категорійні ознаки самореалізації	Кількість авторів	%
Професійна самореалізація це –.....	Що?		
	Розвиток	3	21,4%
	Процес	3	21,4%
	Формування	2	14,3%
Професійна самореалізація це – процес розвитку...	Чого?		
	Професійної майстерності	5	41,7%
	Власної сутності	5	41,7%
	Індивідуального професійно-педагогічного потенціалу	2	16,7%
Професійна самореалізація це – процес розвитку власної сутності та професійної майстерності...	Якої?		
	Реалізації потенціалу з його опредметненням у професійній діяльності	5	62,5%
	Індивідуального професійно-педагогічного потенціалу	2	25%

Висновки... Таким чином, у результаті проведеного категорійного аналізу визначаємо поняття у вигляді наступного формулювання: професійна самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва це – процес розвитку власної сутності (потенційної та спонукально-мотиваційної) та формування професійної компетентності, реалізації особистісного творчого потенціалу з його опредметненням у майбутній професійній діяльності у співтворчості з учнями.

На нашу думку, такі визначення понять характеризують основні ознаки самореалізації та професійної самореалізації, відповідно до напрямку нашого дослідження: ми намагаємось визначити та теоретично обґрунтувати специфіку підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва до професійної самореалізації.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: дослідження рівнів розвитку професійної самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва; на основі визначених понять «самореалізація» та «професійна самореалізація», обґрунтування структурно-динамічної моделі формування професійної самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва; експериментальна перевірка структурно-динамічної моделі формування професійної самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у вищому педагогічному навчальному закладі.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Горностай П. П. Психологія ролі самореалізації особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психологічних наук: спеціальність 19.00.05 «соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / П. П. Горностай. – Київ, 2009. – 34 с. / Gornostay P. P. *Psukhologia rolivoi samoorganizatsii osobustosti (Psychology of Role Self-realization of Personality)*, Kyiv, 2009, 34 p. [in Ukrainian].

2. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук: спеціальність 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти». / Л. С. Рибалко. – Харків, 2008. – 45 с. / Rubalko L. S. *Akmeologichni zasady profesijno-pedagogichnoi samorealizatsii majbytno'go vchutelia (Acmeological Foundations of Professional-Pedagogical Self-realization of Prospective Teacher)*, Kharkiv, 2008, 45 p. [in Ukrainian].

3. Савицька Н. В. Вікові аспекти композиторської життєтворчості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мистецтвознавства: спеціальність 17.00.03 «музичне мистецтво» / Н. В. Савицька. – Київ, 2010. – 36 с. / Savutska N. V. *Vikovi aspektu kompoziturskoi zhuttjetvorchosti (Age Aspects of Composer Life and Creative Work)*, Kyiv, 2010, 36 p. [in Ukrainian].

4. Сегада Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук: спеціальність 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Н. А. Сегада. – Київ, 2001. – 23 с. / Segeda N. A. *Pidgotovka majbytnogo vchutelia myzuku do profesijnoi samorealizatsii (Training of Intending Music Teachers for Professional Self-realization)*, Kyiv, 2001, 23 p. [in Ukrainian].

5. A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms a guide to usage / Ed. By B. Horacl. – New York; London; Toronto, 1958. – 488 p. / A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms a guide to usage, New York; London; Toronto, 1958, 488 p. [in English].

6. Oxford English dictionary / prepared by J. A. Simpson, E. S. C. Weiner. – Vol 14. – Rob-Sequyle, 1989. – 1385 p. / Oxford English dictionary / prepared by J. A. Simpson, E. S. C. Weiner, Rob-Sequyle, 1989, Vol 14, 1385 p. [in English].

Дата надходження статті: «10» березня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «24» березня 2016 р.

Рецензенти:

Бенера В. – доктор педагогічних наук, професор
Дем'янчук О. – доктор педагогічних наук, професор

Прус Алла – асистент кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, e-mail: alla-prus@mail.ru

Prus Alla – teaching assistant of the department of pedagogy and psychology of Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, e-mail: alla-prus@mail.ru

Цитуйте цю статтю як:

Прус А. Категорійний аналіз понять «самореалізація» та «професійна самореалізація» / Алла Прус // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 149–153.

Cite this article as:

Prus A. The Categorical Analysis of the Concepts «Self-Realization» and «Professional Self-Realization», *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 149–153.